

 Oktober 2020

Impact coronacrisis Zuid-Holland

een scenario analyse

Dit is een uitgave van de provincie Zuid-Holland

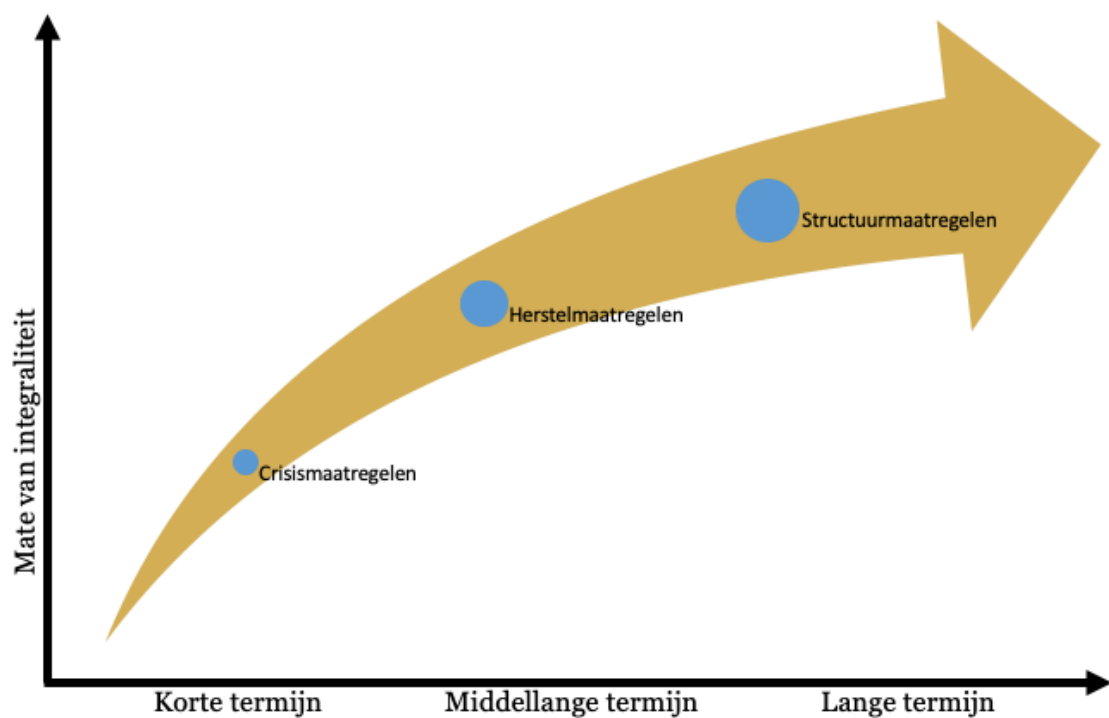
De inzichten in deze analyse zijn verkregen via raadpleging van een groep strategen van de provincie Zuid-Holland in combinatie met deskresearch en interviews met deskundigen en bestuurders. Dit is een tussenproduct. De analyse is niet af, we verrijken het product steeds met actuele informatie.

Voor vragen of opmerkingen kunt u contact opnemen met scenarios@pzh.nl.

Navigeren in de mist

Als je in januari 2020 had gezegd dat in twee maanden tijd wereldwijd de vliegvelden vol zouden staan met geparkeerde vliegtuigen, thuiswerken de norm zou worden, de overheid grote delen van de economie zou overnemen en theaters gesloten zouden zijn, dan had niemand je geloofd. Die onvoorstelbare nieuwe wereld is in slechts een paar weken realiteit geworden door de uitbraak van het coronavirus. En al meer dan een half jaar is de gehele wereld “embarked on the unthinkable” zoals Emmanuel Macron de corona-uitbraak omschreef. Hebben we te maken met een tijdelijke, langdurige of endemische coronasituatie en hoe gaat een land of een organisatie om met deze situatie? De wereld tast in het duister op zoek naar een uitweg, het is als navigeren in de mist.

In een crisis zijn er acute maatregelen nodig in het hier en nu. De lengte en diepte van de crisis, maar ook andere factoren, als de wil om samen te werken, bepalen na de crisis de richting en het tempo van het herstel. In deze analyse wordt de impact van de coronacrisis op de korte en middellange termijn voor Zuid-Holland verkend. Daarnaast wordt de lange termijn verkend aan de hand van vier mogelijke post-corona maatschappijbeelden. Het doel is om samen het gesprek te voeren over de betekenis van die maatschappijbeelden voor Zuid-Holland.

DEEL 1

Economische en maatschappelijke impact

Een analyse van de impact coronacrisis op de korte en middellange termijn

Een crisis van de overtreffende trap met een wereldwijde impact

Corona houdt sinds een jaar de gehele wereld in een houdgreep. De pandemie heeft een ontwrichtende werking op de wereld. De meest zichtbare impact was allereerst op de gezondheid van mensen en de economie. Het IMF verwacht een krimp van 4,9 procent van de wereldeconomie. Naar schatting zal er dit en volgend jaar voor minstens 9000 miljard dollar (8000 miljard euro) wereldwijd verloren gaan. Dat is net zoveel als de hele economie van Duitsland en Japan samen.

Het virus domineert ons leven

Ondertussen is de gehele maatschappij geraakt door de coronacrisis. We leven in een 1,5 meter samenleving. De grote opgave van een land is om het reproductiegetal, dat aangeeft hoeveel andere personen een coronapatiënt besmet en hoe snel het virus zich verspreidt, onder één te houden. Dat vraagt om het voorkomen van massaliteit en veel bewegingen. Dat blijkt moeilijk te zijn en zorgt voor spanning in de samenleving. Het aantal besmettingen stijgt in de gehele wereld hard. Van een tweede besmettingsgolf is in verschillende regio's en landen weer sprake. Dat heeft een weerslag op het consumentenvertrouwen, dat historisch pessimistisch blijft en dientengevolge het economisch herstel.

Nederlandse economie hard geraakt

De Nederlandse economie en samenleving hebben een grote klap gehad. Het bruto binnenlands product is in het tweede kwartaal van 2020 met 8,5 procent gekrompen ten opzichte van een kwartaal eerder. Een dergelijke economische neergang is niet eerder door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gemeten. De Rabobank verwacht voor 2020 een krimp van 5,2 procent. Het Centraal Planbureau (CPB) schat in dat de economie niet meer op het oude pad komt en dat de schade deels permanent zal zijn.

Oplopende werkloosheid, met name onder flexwerkers en jongeren

De arbeidsmarkt was voor de corona-uitbraak zeer krap. Die situatie is voorbij. Het CPB verwacht een stijging van de werkloosheid naar vijf procent dit jaar en zes procent in 2021. Jongeren, zelfstandigen, flexwerkers en kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt dragen een disproportioneel deel van de economische effecten van de crisis. Bestaande breuklijnen op de arbeidsmarkt (en in rijkdom) nemen toe, tussen flexwerkers (zzp'ers) en mensen in loondienst. Tegelijkertijd zal er in sommige sectoren een blijvende, en wellicht toenemende, vraag naar arbeid zijn.

Aanzienlijke regionale en sectorale verschillen: minder snel herstel Zuid-Holland

De krimp van de Nederlandse economie en arbeidsmarkt is ongelijk verdeeld, vanwege regionale verschillen in economische structuur, afhankelijkheid van mondiale waardeketens, het ondernemingsklimaat en specifieke regionale omstandigheden. In Zuid-Holland heeft dat tot gevolg dat de regio Leiden en Bollenstreek relatief hard is geraakt door de coronacrisis. De regio Haaglanden is daarentegen duidelijk minder geraakt. De Rotterdamse regio zit op het gemiddelde van Nederland. Alle sectoren voelen de impact van de crisis, maar ook hier niet in gelijke mate. De verwachting is dat het herstel in Zuid-Holland, door de sectorstructuur, trager dan het Nederlandse gemiddelde zal verlopen.

Toenemende maatschappelijke tweedeling

De pandemie raakt niet iedereen even hard, waardoor de tweedeling in de maatschappij en de kansenongelijkheid toenemen. De coronacrisis veroorzaakt in achterstandswijken een groei van problemen als onderwijsachterstand, armoede, huiselijk geweld, werkloosheid en ondermijnende criminaliteit. Verder lopen sommige beroepsgroepen een groter risico op besmetting, zoals arbeidsmigranten, zorgmedewerkers, medewerkers in de logistieke warehouses en slachterijen.

Andere manieren van werken

Werken op afstand is de nieuwe norm. Dat heeft grote impact op het personeelsbestand (aanleren nieuwe vaardigheden), de fysieke werkomgeving (inrichting van kantoren) en vervoer. De positie van stadcentra als driver van economische groei komt daardoor onder druk te staan. Opvallend is de toegenomen kwetsbaarheid van mensen waarvoor thuiswerken geen optie is.

Versnelling digitalisering

Door de contactbeperkende maatregelen en het werken op afstand is de samenleving in een versneld tempo gedigitaliseerd. De online verkopen (en contacten) zijn enorm toegenomen en leiden tot veranderend consumentengedrag (grote groei nieuwe online consumenten). Deze ontwikkeling kent echter ook een keerzijde. Niet iedereen doet in gelijke mate mee in deze digitale samenleving. En de afhankelijkheid van de digitale technologie gaat gepaard met toenemende privacy- en veiligheidsrisico's.

We reizen minder en bewegen meer

We zitten nog maar weinig in het vliegtuig, ook niet veel in het openbaar vervoer. We ontvangen een stuk minder buitenlandse toeristen. We zijn wel meer gaan wandelen en fietsen. Het stilvallen van overwegend personenvervoer op alle niveaus heeft de luchtkwaliteit sterk verbeterd, maar onze vliegmaatschappijen en openbaarvervoersbedrijven hebben grote verliezen geleden. Is ons veranderend mobiliteitsgedrag van blijvende of tijdelijke aard?

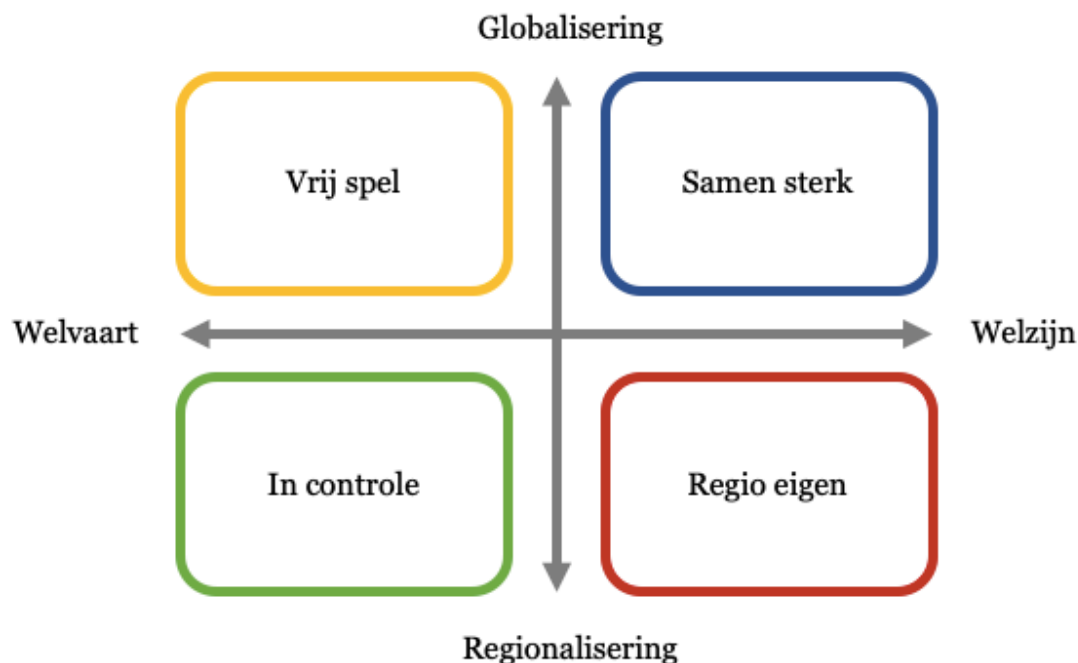
DEEL 2

Scenario's lange termijn

Betekenis voor Zuid-Holland

Twee grote onzekerheden

Hoewel blijvende veranderingen zich niet vaak voor doen, laat de geschiedenis zien dat grote schokken, zoals oorlogen en pandemieën, vaak langdurige veranderingen teweegbrengen en trends versnellen. Gesteld kan worden dat de coronacrisis versnelt wat al bewoog, al bestaande maatschappelijke krachten die samenlevingen veranderen. In welke richting de samenleving zich ontwikkelt is afhankelijk van een groot aantal onzekere factoren. Uit een selectie van bestaande scenariostudies zijn twee maatschappelijke ontwikkelingen geselecteerd die een grote mate van onzekerheid kennen en een grote mate van impact op de samenleving. Het gaat dan om de mate van globalisering versus regionalisering. En of de samenleving zich meer gaat richten op welvaartvergroting of welzijn. Deze twee onzekerheden leiden tot het volgende assenkruis waaruit vier mogelijke toekomstbeelden kunnen worden herleid.

Scenario vrij spel

Een sterk geglobaliseerde wereld, met een focus op welvaart. Een maatschappij waar de dingen op hun beloop worden gelaten en onderlinge competitie en strijd gestimuleerd wordt. In deze wereld met veel individuele vrijheid voor eenieder heeft de overheid een faciliterende rol en wordt het bedrijfsleven vrij baan geboden (economy first). Er wordt sterk ingezet op een open mondiale economie, gedreven door de kostprijs, groei en efficiëntie. Winst gaat boven duurzaamheid. Natuurontwikkeling is verworpen tot een businessmodel. Een *'winner takes it all'* maatschappij waar de sociaaleconomische verschillen toenemen.

Betekenis voor Zuid-Holland

In dit scenario is Zuid-Holland een belangrijk fysiek en digitaal knooppunt met steden die op mondiaal niveau meetellen. Zuid-Holland als Europese thuisbasis van e-commerceplatformen en een levendige *start-up scene*, van toonaangevende technologie-, voeding-, en *life science* bedrijven rond universiteiten en stedelijke centra. Steden zijn het werkterrein van de *happy few* geworden. Er bestaat een scherpe scheidslijn tussen stad en platteland.

Scenario regio eigen

Een tijd van grote sterke blokken in de wereld; China, Rusland, de VS en de Europese Unie. Binnen de Europese Unie (EU) hebben de decentrale overheden een sterke positie, die onder andere gericht zijn op het herverdelen van de welvaart. De EU heeft een beschermde rol zowel fysiek (grenzen), digitaal als economisch. Dit zorgt voor een kleinere economie, met kortere ketens, duurdere import en weinig intercontinentaal toerisme. De EU zet duurzaamheid en het sluiten van regionale kringlopen centraal. Binnen de Europese grenzen en samenleving ligt de focus op veiligheid, sociale samenhang en is er meer en meer sprake van een Europese gemeenschap waar de regio's een drijvende kracht vormen. Overheden maken zich hard voor korte en circulaire ketens en verlegging van globale productie- en waardeketens naar meer Europese, interregionale waardeketens. Betrouwbaarheid gaat boven efficiëntie, waarbij een gezonde en veilige leefomgeving centraal staat.

Betekenis voor Zuid-Holland

In dit scenario is Zuid-Holland de *best practice* van een circulaire regio. Door de meer lokale kringlooeconomie treedt verschuiving van internationale goederen- en personenvervoer op. Verkeersstromen lopen vooral binnen eigen land en regio. De economie is beperkt. De regio heeft meer bevoegdheden gekregen door decentralisatie van taken. De ruimte wordt structureel anders ingericht, met meer aandacht voor natuur, biodiversiteit en duurzaamheid.

Scenario samen sterk

De coronacrisis heeft geleid tot besef dat internationale samenwerking (vaccin ontwikkeling, kennisdeling en solidariteit) noodzakelijk is voor het welzijn van de wereld. De wereld raakt meer vervlochten door toenemende internationale samenwerking rond grote maatschappelijke opgaven als klimaat, energie, migratie. Er is sprake van een missie gedreven en sturende overheid die samenwerking tussen de overheid, het bedrijfsleven en de maatschappij stimuleert. Een wereld waar een mondiale circulaire economie centraal staat: een economie ondersteunend aan de samenleving, waarbij met het oog op het klimaat naar nieuwe waarde creatie gezocht wordt. Er wordt niet gestreefd naar economische groei, maar toegang tot basisvoorzieningen voor iedereen. Deze Fair Trade businessmodellen zorgen voor hogere prijzen als gevolg van inkomensherverdeling en hogere lasten voor bedrijven.

Betekenis voor Zuid-Holland

In dit scenario is Zuid-Holland een grote duurzame transporthub. Zuid-Holland herbergt leidende bedrijven gespecialiseerd op het terrein van duurzame energie, klimaatadaptatie en gezonde voeding. De energievoorziening wordt volledig duurzaam opgewekt via windparken op de Noordzee en zonnevelden. De transitie naar een duurzame en digitale economie zorgt voor een veranderde vraag naar werklocaties voor e-commercebedrijven, moderne maakindustrie en logistiek van circulaire grondstoffen. De ruimte wordt anders ingericht, met meer aandacht voor natuur en duurzaamheid, waarbij klimaatadaptatie centraal staat.

Scenario in controle

De coronacrisis heeft geleid tot een economische recessie en daarmee oplopende spanningen binnen de EU. Dit samen met een migratie- en schuldencrisis heeft gezorgd voor een desintegratie van de EU en protectionistische tendensen. De nationale overheid trekt de regie sterk naar zich toe en neemt een sturende rol om het Nederlandse bedrijfsleven te beschermen. Om de economie erop te helpen, wordt ingezet op vrijhandel en wordt er naar verschillende coalities gezocht met andere landen. Duurzaamheid heeft geen prioriteit. Elk land is op zichzelf aangewezen en handelsoorlogen zijn aan orde van de dag. Het is *Netherlands first*. Het is een tijd waar individuele vrijheid als het hoogste goed wordt gezien. De sociale verschillen nemen toe wat het wantrouwen in de samenleving voedt (populisme).

Betekenis voor Zuid-Holland

In dit scenario is Zuid-Holland als onderdeel van de Randstad een florerende maar ook ruwe stadstaat. Deze regio zet alles in het werk om het eigen bedrijfsleven te beschermen en te promoten. Er is een trots op de lokale maakindustrie en cultuur. De hoog stedelijke regio heeft een grote aantrekkingskracht, maar niet iedereen wordt toegelaten. Er wordt flink gebouwd en vervoer is efficiënt.